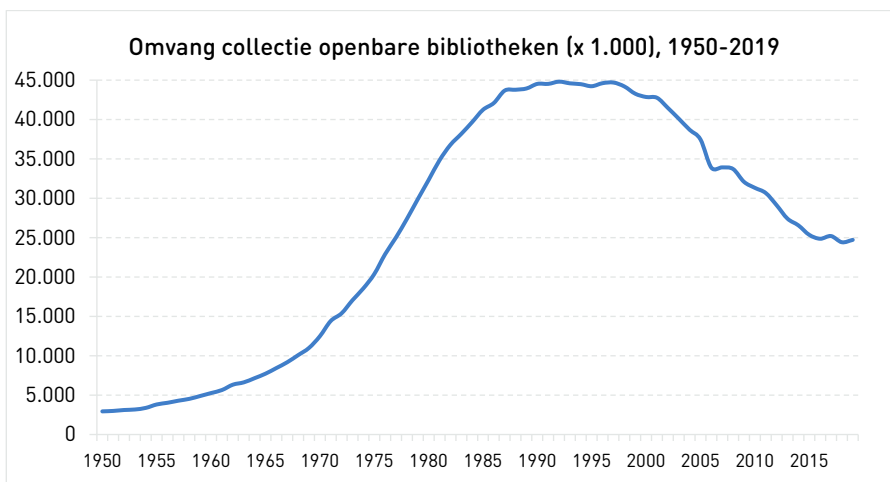

Collectie van de openbare bibliotheek

Bibliotheeken beschikken over een gevarieerde collectie van boeken voor jeugd en volwassenen, audiovisuele materialen en bladmuziek. Deze fysieke collectie wordt door gebruikers positief geëvalueerd. De collectie van alle openbare bibliotheken kromp de afgelopen twintig jaar gestaag, maar in de boekencollectie is de laatste jaren weer een lichte groei zichtbaar. De verkleining van de collectie audiovisuele materialen hangt sterk samen met de opkomst van nieuwe technologieën.

Collectie in historisch perspectief

De collectie van alle openbare bibliotheken in Nederland bevatte aanvankelijk alleen boeken en bladmuziek. Vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw werd de collectie uitgebreid met andere media, zoals video's, cd-roms, cd's en dvd's. Vanaf 1999 werd ook het aantal audiovisuele materialen geregistreerd. De totale collectie van alle openbare bibliotheken is sinds 1999 gestaag afgenomen. In 2019 is de gezamenlijke collectie van (fysieke) boeken, muziekcd's, dvd's en bladmuziek van alle openbare bibliotheken licht toegenomen (met 1%), naar circa 24,7 miljoen exemplaren (Van de Burgt & Van de Hoek, 2020; CBS, 2020a).

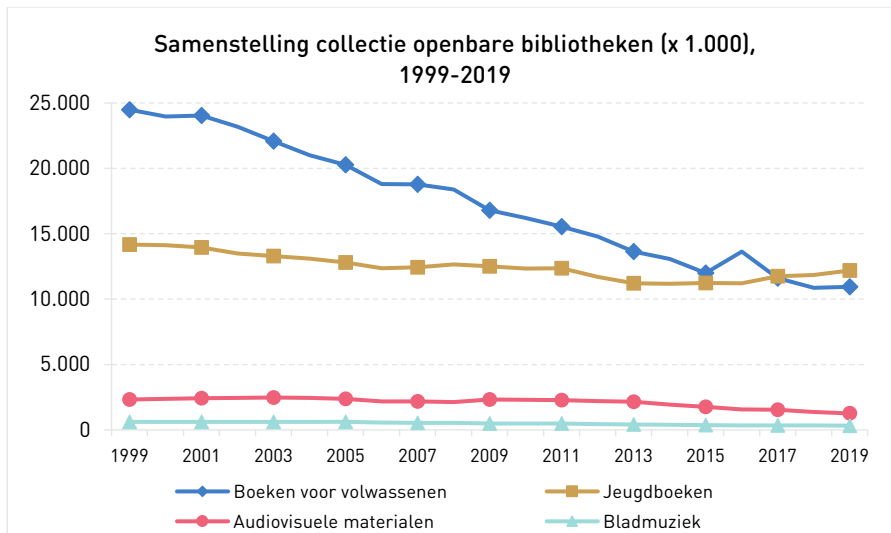
Bron: Van de Burgt & Van de Hoek, 2020.

Collectie van openbare bibliotheken op de BES-eilanden

Vanuit de Nederlandse wetgeving is de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob) ook op de BES-eilanden van toepassing. In 2018 heeft de KB als onderdeel van de jaarlijkse Gegevenslevering Wsob voor het eerst ook de bibliotheken op de BES-eilanden gevraagd om gegevens over het kalenderjaar 2017. De resultaten voor de BES-eilanden zijn echter beperkter en niet direct met de resultaten voor Europees Nederland te vergelijken. Daarom is de omvang van de collectie van de bibliotheken op de BES-eilanden niet in dit artikel verwerkt, maar zijn alle resultaten rondom deze bibliotheken gebundeld in een artikel over [openbare bibliotheken op de BES-eilanden](#).

Lichte groei boekencollectie

De gezamenlijke collectie van (fysieke) boeken (23,1 miljoen), muziekcd's (225 duizend), dvd's (755 duizend) en bladmuziek (321 duizend) van alle openbare bibliotheken is in 2019 licht gegroeid. In 2018 was een kleine krimp in de boekencollectie zichtbaar, maar in 2019 is, net als in 2017, sprake van een lichte groei van 2%. Dit betreft voornamelijk de boeken voor jeugd en non-fictieboeken voor volwassenen. De omvang van de collectie audiovisuele materialen en bladmuziek is met 7% gedaald (Van de Burgt & Van de Hoek, 2020; CBS, 2020a). Waar de fysieke boekencollectie krimpt, neemt de omvang van de digitale boekencollectie toe: van ruim 10 duizend e-booktitels in 2015 tot circa 28 duizend titels eind 2019 (Van de Burgt & Van de Hoek, 2020; CBS, 2020b).

Bron: Van de Burgt & Van de Hoek, 2020.

Collectie van de digitale bibliotheek

Waar de fysieke collectie van de openbare bibliotheken meerdere exemplaren van één titel kan bevatten, bevat de e-bookcollectie één exemplaar per titel (volgens het systeem van 'one copy multiple users'). Deze collectie groeit gestaag: van ruim 10 duizend e-booktitels in 2015 tot circa 28 duizend in 2019. Het merendeel van de e-bookcollectie bestaat uit e-books voor volwassenen: ruim 24 duizend. Het aanbod in de categorie fictie is groot, zowel voor volwassenen (bijna 17 duizend e-books) als voor jeugd (ruim 3 duizend). Deze cijfers staan haaks op de ontwikkeling van de fysieke collectie, zowel de ontwikkeling van de omvang van de collectie als de verhouding tussen jeugd en volwassenen (Van de Burgt & Van de Hoek, 2020, CBS, 2020b).

Lichte groei collectie non-fictie voor volwassenen

In 1999 hadden de bibliotheken bijna 24,5 miljoen boeken voor volwassenen ter beschikking. In 2019 liep de omvang van de boekencollectie voor volwassenen terug tot circa 10,9 miljoen, iets meer dan in 2018 (Van de Burgt & Van de Hoek, 2020). Waar de collectie fictie net als voorgaande jaren in grootte is afgenomen, is in de omvang van de non-fictiecollectie voor volwassenen een lichte stijging zichtbaar. De toename in het aantal non-fictieboeken voor volwassenen komt voort uit de herijking van de plusfunctie, waardoor PLUSbibliotheken sinds 2019 ook landelijk kunnen

leveren. De pluscollectie, met wetenschappelijke literatuur op hbo+-niveau, is daardoor vanaf 2019 onderdeel van de non-fictiecollectie voor volwassenen.

Wat zijn PLUSbibliotheken?

De [PLUSbibliotheken](#) waren tot 2017 veelal 'de erfgenamen' van de oude stadsbibliotheken met een bijzondere collectiefunctie. Deze doorgaans grotere bibliotheken collectioneren wetenschappelijke literatuur op hbo+-niveau. Tot 2019 konden alleen deze bibliotheken landelijk leveren. Vanaf medio 2019 kunnen, naar aanleiding van het gezamenlijk collectieplan en de herijking van de plusfunctie, alle bibliotheken landelijk leveren via het interbibliothecair leenverkeer (KB, 2019).

De PLUSbibliotheken zijn Tresoor (Leeuwarden), ZB Middelburg, de nieuwe bibliotheek | Stad (Almere), Centre Céramique (Maastricht), Centrale Bibliotheek (Den Haag), Bibliotheek de Witte Dame (Eindhoven), Athenaeum Bibliotheek (Deventer), Groningen Forum: Centrum (Groningen), de Bibliotheek Zuid-Kennemerland (Haarlem), OBA Oosterdok (Amsterdam), de Bibliotheek Utrecht (Utrecht), de Bibliotheek Tilburg Centrum (Tilburg), Bibliotheek Rotterdam (Rotterdam), de Bibliotheek Rozet (Arnhem).

Minder dubbele titels door rationalisering

Een deel van de afname van de collectie boeken voor volwassenen van de afgelopen jaren is te verklaren uit de behoefte van bibliotheken om hun collecties te rationaliseren. Deze ontwikkeling heeft vooral effect op boeken die al een jaar of langer niet meer zijn uitgeleend en op boeken waarvan meerdere exemplaren in de collectie aanwezig zijn. Door fusies tussen bibliotheken in het kader van de Bibliotheekvernieuwing werden collecties samengevoegd. Daardoor kwamen in de nieuwe collectie vaker duplicaten van weinig geleende titels voor. Overigens heeft de diversiteit en de aantrekkelijkheid van de collecties waarschijnlijk niet geleden onder deze rationalisering. Omdat het makkelijker werd om boeken uit andere bibliotheken te lenen, zijn ook andere collecties binnen het bereik van de leden gekomen. Daarnaast worden jaarlijks nieuwe materialen aangeschaft. Van de totale fysieke boekencollectie (23,1 miljoen exemplaren) is circa 10% aangeschaft in 2019. Dat is in lijn met de afspraken uit het gezamenlijk collectieplan voor openbare bibliotheken (KB, 2020).

Wat is rationeel collectioneren?

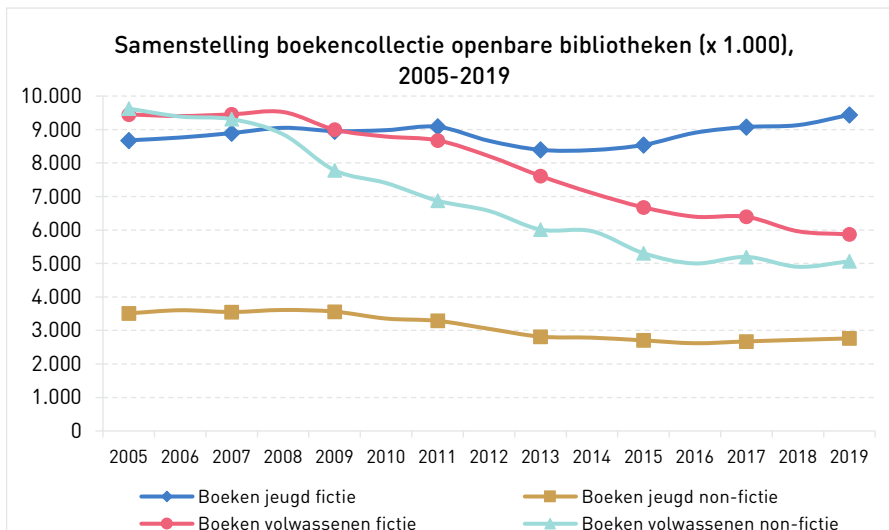
Rationeel collectioneren betekent dat bij het vormen en bijhouden van de collectie rekening wordt gehouden met factoren als uitleencijfers en gewenste uitleenfrequenties. Dit gebeurt in toenemende mate. De [online Bibliotheek](#) is verantwoordelijk voor de landelijke digitale collectie van bibliotheken. Voor het collectiebeheer van fysieke boeken is de lokale bibliotheek zelf verantwoordelijk. De meeste bibliotheken maken gebruik van een geautomatiseerd bibliotheekstelsel voor de collectiepraktijk (het bestellen, beheren, saneren) en het collectiebeleid (plannen en profielen). Sommige bibliotheken hebben alles in eigen huis, maar de meeste bibliotheken laten zich ondersteunen door een provinciale ondersteuningsinstelling (POI) (KB, 2016).

Collectioneren in de toekomst

De collectie blijft een van de belangrijke pijlers van de bibliotheek. De manier waarop de collectie wordt samengesteld, zal in de toekomst echter veranderen. Dat voorspelt Cubiss in het rapport *Inventarisatie klassieke bibliotheekkennis*, op basis van kwalitatief onderzoek onder medewerkers uit de sector. Hiervoor werden 12 personen geïnterviewd en werden 3 focusgroepen met in totaal 25 mensen samengesteld. Zij voorzien dat in de toekomst vrijwel alle collectievorming centraal georganiseerd zal worden. Het gaat daarbij om taken als metadatering, catalogisering, het opstellen van titelbeschrijvingen en het digitaliseren van materialen, die tot het inwerkproces behoren. Daarnaast wordt steeds meer gewerkt met *standing orders*: boekenpakketten die automatisch besteld en aangeleverd wordt. Deze dienst wordt met name verzorgd door NBD Biblion en het Centraal Boekhuis. Deze spelers zetten momenteel in op artificiële intelligentie. Dat betekent echter niet dat de klassieke collectioneur overbodig zal worden: nog steeds liggen aan de basis van deze technieken menselijke beslissingen. Wel helpen deze ontwikkelingen om de klantvraag steeds beter te voorspellen (Frenk, 2020).

Lichte groei collectie jeugdboeken

Het aantal jeugdboeken in de collectie daalde sinds 1999 van 14,2 miljoen naar 11,1 miljoen in 2015, een daling van 22%. De daling was tot 2015 vrijwel continu, maar fluctueerde iets meer dan de collectieomvang voor volwassenen. Na 2015 nam de omvang van de jeugdcollectie licht toe, tot circa 11,7 miljoen in 2017. Deze stijging was met name zichtbaar in het aantal jeugdboeken fictie. De laatste jaren groeide de jeugdboekencollectie met 1-3% per jaar tot 12,2 miljoen exemplaren in 2019. Circa een kwart van de jeugdboeken in eigendom van de bibliotheken maakte in 2019 deel uit van de collectie van de Bibliotheek *op school* (Van de Burgt & Van de Hoek, 2020).

Bron: Van de Burgt & Van de Hoek, 2020.

Grote collectie audiovisuele materialen

Met een totale collectie van ruim 1,3 miljoen audiovisuele items hebben de openbare bibliotheken een groot archief aan audiovisuele materialen. Deze collectie bestaat grotendeels uit dvd's en muziekcd's, luisterboeken en games. In de categorie 'overige audiovisuele materialen' vallen

microfiches, software, speel- en leer materiaal, kunstwerken en klein grafisch materiaal, zoals knipselmappen, brochures en muurkranten (Van de Burgt & Van de Hoek, 2020). Daarnaast is ook de collectie van Muziekweb beschikbaar voor de leden van de openbare bibliotheek, al wordt deze niet meegeteld in de omvang van de fysieke collectie aan audiovisueel materiaal.

Wat is Muziekweb?

[Muziekweb](#) is de nationale, Nederlandse muziekbibliotheek, voorheen de Centrale Discotheek Rotterdam (CDR). De Stichting Centrale Discotheek Rotterdam is opgericht in 1961, met als grondbeginsel smaakverbreding en muzikale ontwikkeling. Met dit doel werden in eerste instantie lp's uitgeleend, vanaf 1982 cd's en later ook muziek-dvd's en film-dvd's. In 2020 had Muziekweb circa 600 duizend cd's, 30 duizend muziek-dvd's en 25 duizend film-dvd's in de collectie. Tegenwoordig is uitlenen niet meer de kerntaak; Muziekweb richt zich steeds meer op digitale diensten. Nog altijd staat kennismaking met muziek en verbreding van smaak voorop.

Voor gebruik in de bibliotheken is er een eigen versie van Muziekweb ontwikkeld. Het belangrijkste verschil met het algemene muziekweb.nl is dat binnen de muren van iedere openbare bibliotheek in Nederland alle muziek uit de collectie gratis en onbeperkt te beluisteren is.

Bibliotheekleden kunnen materialen lenen uit de collectie van Muziekweb. De uitleencijfers zijn verwerkt in het artikel over interbibliothecair leenverkeer. De tarieven en voorwaarden die voor het lenen in rekening worden gebracht, worden niet door Muziekweb vastgesteld maar door de bibliotheek (Maas & Vroomen, 2020).

Opkomst nieuwe technologieën

In de periode 1999-2009 schommelde de omvang van de collectie audiovisuele materialen rond de 2,3 miljoen items. In 2010 is een lichte daling van de collectieomvang ingezet; sinds 2014 is een sterkere daling zichtbaar, tot 1,3 miljoen items in 2019 (Van de Burgt & Van de Hoek, 2020). In de afname van de video- en dvd-collectie is de opkomst van nieuwe technologieën en video on demand-diensten van tv- en internetproviders en bedrijven als Netflix, Videoland, HBO en Amazon duidelijk terug te zien.

Leden onverminderd positief over de collectie

Bibliotheekleden die positief zijn over hun bibliotheek in het algemeen, bevelen de bibliotheek juist aan vanwege de ruime collectie, naast de fijne plek, de vriendelijke en hulpvaardige medewerkers en de lage prijs. De leden die kritischer zijn, wensen echter een ruimere collectie - variërend van een grotere collectie en meer actuele titels tot specifieke wensen over onderwerpen of genres. De vindbaarheid van de collectie biedt ruimte voor verbetering: twee op de drie bibliotheekleden zijn hier ontevreden over, met grote verschillen tussen bibliotheken. Leden van bibliotheken die een retailindeling hanteren, zijn minder tevreden; kleine vestigingen met een beperkte collectie worden beter beoordeeld (Probiblio, 2018).

De klantreis van boekenzoekers door de collectie

Hoe kunnen bibliotheken hun bezoekers optimaal helpen bij het vinden van het juiste boek? Dat onderzocht Probiblio samen met de Leidse bibliotheek BplusC. BplusC ervaart dat klanten vaak problemen ondervinden tijdens het zoeken van boeken. De bibliotheek kent een ouderwetse archiefopstelling, waardoor niet elke klant gemakkelijk zijn weg weet te vinden. Om een beeld te krijgen van hoe deze indeling beter kan, werd een klantreis gemaakt, van het moment dat een klant de gedachte krijgt om een boek te gaan lenen, tot het moment dat de klant de bibliotheek verlaat. Zo'n klantreis helpt bij het begrijpen van de dienstverlening vanuit het perspectief van de gebruiker, waarin de goede en minder goede momenten in kaart zijn gebracht. Daarnaast wordt de klantreis gebruikt als tool om strategische keuzes te maken en de dienstverlening van de bibliotheek te verbeteren. Uit twintig korte en twintig diepte-interviews interviews met bezoekers van diverse achtergronden en leeftijden kwamen de volgende uitkomsten:

1. **Men vindt het waardevol dat de bibliotheek veel meer is dan alleen boeken, maar soms irriteert dat ook.** Het maakt de bibliotheek soms chaotisch en rumoerig;
2. **Men vindt het prettig dat de bibliotheek een plek is 'waar je niets hoeft', en heeft hierdoor ook weinig verwachtingen.** Men is vergevingsgezind als de klantreis niet verloopt zoals verwacht;
3. **Vrijwel iedereen is in één bibliotheekbezoek zowel gericht op zoek naar een boek als op zoek naar inspiratie.** Er valt dus geen duidelijk onderscheid te maken tussen gerichte zoekers en inspiratiezoekers;
4. **De wens is een gulden middenweg tussen een archiefopstelling en een thematische opstelling.** De indeling moet zowel geschikt zijn om gericht te vinden als inspiratie op te doen;
5. **De catalogus is een groot struikelblok in het zoekproces.** Omdat de catalogus ook boeken laat zien die niet in de collectie of aanwezig zijn, is het moeilijk om te vinden wat men zoekt (Van der Loo et al., 2020).

Bronnen

- › Burgt, A. van de & Hoek, S. van de (2020). [Bibliotheekstatistiek 2019](#). Den Haag: KB.
- › Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), StatLine (2020a). [Openbare bibliotheken; leden, collectie, uitleningen vanaf 1900](#).
- › Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), StatLine (2020b). [Landelijke digitale openbare bibliotheek; gebruik, accounts en licenties](#).
- › Frenk, M. (2020). [Inventarisatie klassieke bibliotheekkennis. Eindrapport](#). Tilburg: Cubiss, in opdracht van de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) & KB.
- › KB (2019). [Landelijke beschikbaarheid van collecties. Een nieuwe aanpak in het openbaar bibliotheeknetwerk](#). Den Haag: KB.
- › KB (2020). [Gezamenlijk collectieplan. Beleidskader collectiebeleid van het netwerk van openbare bibliotheekvoorzieningen 2020-2024](#). Den Haag: KB.
- › Maas, R. & Vroomen, I. (2020). [Muziekweb. De muziekbibliotheek van Nederland](#). Rotterdam: Muziekweb/Stichting Centrale Discotheek Rotterdam.
- › Loo, M. van der, Brakel, G. van, Govers, J., Brood, M., Poel, A. van der & Noach, M. (2020). [De klantreizen van boekenzoekers, jongeren met gratis lidmaatschap en de digi-hulpvraag in kaart](#). Hoofddorp: Probiblio.

- › Probiblio (2018). [*Klanttevredenheid bibliotheek. Rapportage Totaal BiebPanel September 2018.*](#)
Hoofddorp: Probiblio.